

Pierrot 100 Yaşında! (2011'de *Andante* dergisinde yayınlanmıştır.)

Biz 20. yüzyıl müziğine kulaklarımızı ve konser salonlarımızı alıştıraduralım, Schönberg *Pierrot Lunaire*'i besteleyeli bir asır oldu bile.

20. yüzyıl müziğine yön vermiş en önemli bestecilerden Arnold Schönberg'in 1912'de bestelediği *Pierrot Lunaire* bu sene dünyanın bir çok yerinde çeşitli etkinliklerle anılacak. Yapıt, tonal müziğin çözülmekte olduğu yıllarda kromatisizmden yeni bir dil oluşturmak adına başarılı bir adım olmakla kalmamış; *Sprechstimme* tekniği ile vokal müziğe, çalgı topluluğu seçimi ve sıra dışı tınıları ile de oda müziğine yeni bir soluk getirmişti. Stravinsky'nin "modern müziğin '*solar plexus*'u" olarak tanımladığı bu başyapıtı yakından tanıyalım.

***Pierrot*'ya Doğru**

Schönberg'in tonal müzikle bağlarını koparmaya başladığı dönem 1907 – 1908 yıllarına rastlar. 1. Dünya Savaşı'na kadar süren ve dışavurumcu (ekspresyonist) olarak tanımlayabileceğimiz bu dönemde besteci verimli bir üretim sürecine girer. Gelenek ile modernizm arasında bir kesişim kuran 2. *Yaylı Dördül*'ün (1908)ardından, "eski estetiğin tüm sınırlarını kırdım" diyerek bahsettiği *Asma Bahçelerin Kitabı* (*Das Buch der Hängenden Gärten*, 1909) ve yüzyılın en özgün eserlerinden *Beş Orkestral Parça* (*Fünf Orchesterstücke*, 1909) 'yı besteler. Schönberg 1920'lerde "bulacağı" 12 ton sistemini henüz "aramaktadır", işte tam da bu heyecanlı arayışın getirdiği özgürlük vardır bu eserlerde. Sistemini oturtuktan sonra bulmakta zorlanacağı bir özgürlük...

1910 yılında Viyana'da bir apartman dairesine taşınarak kendini resim yapmaya adan Schönberg, aynı yıl ilk sergisini de açar. Viyana'nın dışavurumcu entelektüel çevresi ile sıkı ilişkiler kurmaya başlayan besteci 1911'de tarzından oldukça etkileneceği ressam Wassily Kandinsky'yle tanışır. Ertesi yıl simbolist şair Albert Giraud'nun *Pierrot Lunaire* (Ay Çarpmış ya da Çılgın Pierrot) adlı yapıtına ilgi göstermesi hiç de tesadüf değildir; çünkü 50 şiirden oluşan bu eser *Pierrot* karakterinin kendi halindeki, içe dönük, bireysel, hayalci ve biraz deli dünyasını anlatır. Sanatın dış dünyayı değil içsel, bireysel gerçekliği yansıtmaya gerektiğini savunan dışavurumcu Schönberg için biçilmiş kaftandır bu metin. "Ay" içe dönük bireyin; "Pierrot" ise modern sanatçının, yani Arnold Schönberg'in simgesi oluverir!

Müzikteki Teatrallik

Pierrot Lunaire denince akla gelen ilk sözcüklerden biri *Sprechstimme*'dir kuşkusuz. Sesin 'konuşma' ve 'ezgi söyleme' arasındaki sınırdaki konumlandırıldığı bu tekniğin Schönberg tarafından yoğun olarak ilk kez bu eserde kullanılmasının geçerli bir nedeni vardır: Eser, aslen aktris olan Albertine Zehme'nin isteği üzerine kaleme alınmış ve ilk kez onun tarafından seslendirilmiştir... *Pierrot*'daki teatrallik yalnız *Sprechstimme* tekniği ile sınırlı kalmaz; müzik, kimi zaman program müziğine yaklaşan bir betimleyiciliğe bürünür. Örneğin, 8. parça olan *Nacht* (Gece), bir gecenin tasviri için gerekli tüm ifade araçlarını kullanır: Topluluğun en pes çalgıları, en koyu ve çamurlu menzil, inici ezgilerin egemenliği ve ağır bir zaman akışı.

Gelenek ve Modernlik: Ortak Sesleri Tutalım!

O yıllarda söylediği gibi, gerçekten de eski estetiğin tüm sınırlarını kırmış mıdır Schönberg? Bu sorunun yanıtını yine aynı parçaya, *Nacht*'a göz atarak verelim:

- 1) Başlık parantez içinde pasakalya (passacaglia) olarak verilmiş, bu üç zamanlı geleneksel müzik türü tekrar canlandırılmış.
- 2) 3 kıtalı şiir, en yerleşik müzik biçimi olan A-B-A ile müziklenmiş.
- 3) Parçanın neredeyse tümü (0,1,4) [özellikle “mi – sol – mi bemol”] ses kümesi ile kurulmuş, hatta onunla başlayıp sona ermiş.

Maddeler çoğaltılabilir; ama salt bu 3 maddeden bile çıkartılabilecek sonuç şudur: Schönberg geleneği tümünden reddederek bir yere varamayacağını gayet iyi biliyor, Almanya – Avusturya geleneğinin mirasçısı olarak kompozisyonu tutarlı ve bütünsel bir yapı olarak kavramayı sürdürüyordu. Örneğin, Beethoven'ın müziğindeki ‘hücrelerin organizmayı oluşturması’ fikrini Schönberg bu parçada sadece (0,1,4) ile sağlamıyor, yukarıda saydığımız 3 maddenin hepsi de “3” sayısına atıfta bulunarak tutarlılığı derinden perçinliyordu... Yani Schönberg'in yaptığı, eski yapı estetiğini yeni ses malzemeleri ile sürdürmekten başka bir şey değildi!

Pierrot'nun ‘Solar’ Etkisi

Igor Stravinsky, 1913'teki olaylı *Bahar Ayını* prömiyerinin birkaç ay öncesinde, Berlin'de dinlediği yeni ve iddaalı bir eserden söz eder meslektaşı Maurice Ravel'e. Bu eser, soprano ve 5 çalgıcı için yazılmış olan *Pierrot Lunaire*'den başkası değildir. Eserin çalgı topluluğu, yazıldıktan bir sene sonra, Stravinsky'nin *Trois poésies de la lyrique japonais* (1913) ve Ravel'in *Trois poèmes de Stéphane Mallarmé* (1913) yapıtlarına ilham kaynağı olmuştur bile.

İki dünya savaşının ardından da etkileri artarak süren *Pierrot Lunaire*, bir başka 20. yüzyıl klasiğini de derinden etkiler: Pierre Boulez'in *Ustası Olmayan Çekiç* (*Le marteau sans maître*, 1953-5) adlı eseri gerek kadın sesi ve oda müziğinden oluşan yapısı, gerek tınıya çektiği dikkat, gerekse *Sprechstimme* kullanımı ile Schönberg'den aldığı mirası yadsımaz. Zamanla *Pierrot*'nun özgün çalgı topluluğu (piyano, iki yaylı, iki nefesli ve isteğe göre ses) kontrpuana elverişliliği ve zengin renk olanağı ile müzik dünyasında “*Pierrot ensemble*” olarak anılmaya başlar ve birbirinden önemli yapıtların çalgı seçimlerinde rol oynar: Gérard Grisey'nin *Taléa*'sı (1986), efsanevi *Vortex Temporum*'u (1996), Salvatore Sciarrino'nun *Lo spazio inverso*'su (1985) ve Iannis Xenakis'in *Plektó*'su (1993) bu eserlere yalnızca birkaç örnektir. Stravinsky *Pierrot Lunaire* için “modern müziğin ‘solar plexus¹’u” derken çok da abartmamış gibi görünüyor.

Bu sene yapılacak 100. yıl kutlamalarının başında 1996 Viyana doğumlu Çağdaş Müzik Topluluğu *Pierrot Lunaire Ensemble Wien*'in düzenlediği kompozisyon yarışması geliyor. *Pierrot ensemble* için yazılan yeni eserlerin yarışacağı ve birinci gelen eserin 2012 – 2013 konser sezonunda 3 kez seslendirileceği yarışmanın son başvuru tarihi yoğun istek üzerine 15 Şubat 2012'ye kadar uzatıldı. (Bilgi için: www.pierrotlunaire.at) *Pierrot Lunaire*'in önümüzdeki aylarda dinleyicilerle buluşacağı konserlerden öne çıkanlar 24 Ocak New York (Eighth Blackbird Ensemble) 2 Şubat ve 5 Nisan Boston (sopranolar Paula Robison ve Susan Narucki) ve 7 Mayıs Montreal (Bavarian State Staatsorchester, Kent Nagano) olarak görünüyor. Bu modernist başyapıtı 2012 içerisinde ülkemizin konser salonlarında da dinlemeyi umut ediyoruz.

¹ Vücudumuzdaki en büyük sinir ağı. Karın boşluğumuzda bulunan *solar plexus*, etrafına dağılan sinir kolları nedeniyle güneşi çağırır.

KAYNAKÇA

- MORGAN, Robert P. *Twentieth-Century Music. Chapter III: The Atonal Revolution*. pp. 67 – 76. W. W. Norton & Company, 1991.
- ÖZATALAY, R. Yiğit. *L'analisi musicale con la tecniche di Jan La Rue del Nacht dal Pierrot Lunaire scritto da Arnold Schönberg*. Conservatorio di Milano, 2010.
- STRAUS, J. N. *Post-Tonal Theory*. pp. 26 – 29. Prentice Hall, Third Edition, 2004.
- TUNBRIDGE, Laura. *The Song Cycle*. pg. 116 – 122. Cambridge University Press, 2011.
- http://www.schoenberg.at/index.php?option=com_content&view=article&id=162&Itemid=197&lang=en&limitstart=1